

Ruumiin nimityksistä

... Rumis on yxi, ia henelle ombi quitengi monda Jäsende, Mutta caiki iäsenet ydhest Rumista, ehke he ouat vsia, ouat he quitengin yxi Rumis . . . (Agricola II 482, 1 Kor. 12: 12.)

Vuonna 1873 ensi kertaa julkaistussa A. Oksasen elegiassa »Syksytoiveita», joka ahlqvistilaisen jyhkeäsanaisuutensa ansiosta yhä vielä on säilyttänyt tehoaan, on loppupuolella seuraava säepari:

Itse sä kuolet pois, ja sun raajasi multahan pannaan,
Henkesi kuolematoin kuoloa tunne tok' ei.

Yhteydestä selviää, että *raajat* siinä merkitsee 'ruumista', ja ensi silmäyksellä tuntuu ehkä houkuttelevalta oletus, että kysymys on Oksasen omasta keksimästä, hänen karskia laatuansa hyvin kuvastavan tuntuaisesta metaforasta: *raaja* tarkoittaa laajalti suomessa, ja sen etymologinen vastine (*rakja) lienee jo kantasuomessa tarkoittanut 'jäsentä' sekä myös 'teurastetun eläimen reittä tai muuta paloiteltua teuraan osaa' (Y. H. TOIVONEN Vir. 1942 s. 245—). Tuolla »Syksytoiveiden» kielikuvalla on kuitenkin ilmeisesti paljon kauemmas taaksepäin ulottuvat juurensa.

Saksalainen filologi ja kieliteoreetikko BRUNO SNELL on teoksessaan »Die Entstehung des Geistes» (2. painos, Hamburg 1948, s. 22—) kiinnittänyt huomiota siihen seikkaan, että Homeroksen runojen vanhimmat kerrostumat edustavat sellaista kreikan kielen kehitysvaihetta, jolloin '(elävän) ruumiin' käsitteellä ei vielä ollut varsinaista nimeä ja jolloin täsmälliseksi kehittynyt 'ruumiin' ('Leib') käsitekin siitä puuttui. Homeros ilmaisee sen nim. tavallisesti monikollisilla nimityksillä *μέλη* tai *γῦα*, joiden kummankin merkitys oikeastaan oli 'jäsenet'. »Tietenkin Homeroksen ihmisillä oli ruumis kuten myöhemmilläkin kreikkalaisilla, mutta he eivät käsittäneet sitä 'ruumiiksi' vaan vain jäsenten summaksi. Voi siis myös sanoa, että Homeroksen kreikkalaisilla ei vielä ollut ruumista sanan täsmällisessä merkityksessä: ruumis, *σῶμα*, on sen seikan myöhempää tulkintaa, mikä alkuaan tajuttiin *μέλη* tai *γῦα* -nimisenä 'jäseniksi', — kuten Homeros todella ehtimiseen puhuu nopsista jaloista, liikkuvista polvista ja vahvoista käsivarsista: nuo jäsenet ovat hänelle sitä mikä elää ja pistää silmään.» (Snell *ibidem*.) Tämä Iliaan kielen

arkaistinen piirre, joka muuten kuvastuu Mannisen suomennoksessakin¹, on tietysti ollut tuttu kreikkaa harrastaneelle² August Ahlqvistille, ja hänen elegiansa *raajat* voidaankin varmaan katsoa antiikkislähtöiseksi merkityslainaksi, jonka hän on tyylyisistä valinnut korvaamaan *ruumis* -sanaa. Huomattakoon lisäksi, että myös latinan *membrum* 'jäsen, raaja' on monikollisena (*membra*) runokielessä tarkoittanut 'ruumista' (Strengillä on esimerkki: *exercent membra palaestris*).

Sopuoinnussa tuon varhaiskreikkalaisen sanastoseikan kanssa (kysymys ei siis kreikassa ole mistään tyyli piirteestä) on se tosiasia, että 'elävän ruumiin' nimitykset kauttaaltaan muissakin tuntemissamme kielissä ovat suhteellisen myöhäsyntyisiä. Lueteltakoon muutamia esimerkkejä, ensin indo-eur. taholta.

Edellä mainittu kreikan *σῶμα* on J. B. Hofmannin mukaan (Etym. Wb. des Griech., 1950) ehkä alkuaan merkinnyt 'kasautumaa, pullistumaa' (sille on sukua esim. lat. *tumor* 'ajos, pöhöttymä'). 'Elävän ruumiin' ohella se on siirtynyt tarkoittamaan myös 'kuollutta ruumista', jolloin sen vastakohtana oli *δέμας* 'elävä ruumis'; tämä taas on 'rakentamista' merkitsevän verbin johdos ja tarkoittaa alkuaan 'ruumiin rakennetta, kehikkoa'. Latinan *corpus*, jonka vanhimmista sukujuurista tutkijat ovat eri mieltä, näyttää lähinnä 'vatsan', 'vartalon' tjs. merkityksestä kehittyneen ensin merkitykseen 'elävä ruumis' (*anima* 'sielu'-sanan vastakohtana) ja sitten — äsken mainittujen kahden kreikkalaisen termin vaikutuksesta, kuten Ernout—Meillet'n sanakirja arvelee — myös 'kuollutta ruumista' tarkoittamaan. Homeroksen runoissa esiintyy vain jälkimmäinen merkitys.

Ruotsin sanaa *kropp*, joka nykyisin tavallisesti merkitsee 'elävää ruumista' (kuitenkin myös 'vartaloa', 'ruhoa' ja 'runkoa'), Hellquist pitää keski-alasaksan *krop* 'pyöreä kasvannainen, struuma, kupu' ja anglos. *cropp* 'tähti, kupu' (= engl. *crop*) -substantiivien mahdollisena etym. vastineena. Saksan *Leib* 'elävä ruumis' (myös 'keskiruumis, vartalo, uuma, vyötäiset'), joka on ruotsin *liv* 'elämä, henki; (ihmisen) ruumis; vartalo, vyötäiset; kohtu'-sanan vastine, on Klugen mukaan saanut 'ruumiin' merkityksen vasta saksan kielen erikoiskehityksen aikana. Hellquist puolestaan lausuu, että Skandinavian kielten *liv*-sanan merkitys 'ruumis' on ilmaantunut vasta kristinuskon yhteydessä vastakohdaksi käsitteelle 'sielu'. Saksan *Körper* on Klugen mukaan lainautunut 1200-luvulla latinan *corpus* -sanan obliikvisijoista ja lainan

¹ Esim.:

pois jäsenistä' elo kiiti, ja kaamea yö hänet kietoi. (II. 13: 285)
Viimein itseni, kons' elon on jäsenistäni vienyt
pistollaan tai heitollaan joku viiltävin vaskin,
koirat leiskuen raatelevat liki porttia linnan . . . (22: 66—68)

² Ks. esim. Edvard Rein, Vir. 1917 s. 59—, Gunnar Rancken, Vir. 1931 s. 64—.

leviämistä on edistänyt kirkko ehtoollisoppeineen, ehkä myös lääkintätaito. Saksan *Leiche*, joka nykykielessä tarkoittaa 'kuollutta ruumista', on aikaisemmin merkinnyt 'elävää ruumista' ja sitten kaunistelevana nimityksenä syrjäytännyt negatiivisesti affektistuneen edeltäjänsä, joka esim. muin.-yläsaksassa oli *hrēw* 'raato, kuollut ruumis' (Kluge). Venäjän *tělo* 'Körper, Leib' -sanan vanhempi merkitys näyttää olleen 'hahmo, muoto, varjo' (Max Vasmer), kun taas saman kielen *trup* 'kuollut ruumis' -termin vastine muinaisvenäjässä merkitsee myös 'puun runkoa', bulgariassa samoin, ja muin.-preussissa 'pölkkyä'. Ven. *túša*, joka murteittain tarkoittaa sekä elävää että kuollutta ruumista ja yleiskielessä 'teuraseläimen ruhoa', kuuluu etymologisesti 'rasvaa' ja 'lihavuutta' yms. merkitsevään sanueeseen (Vasmer).

Siirtyessämme suom.-ugr. kielten pariin teemme samoin sen havainnon, että '(elävän) ruumiin' nimitykset ovat järjestään myöhäsyntyisiä merkitykseltään. Niinpä *s u o m e n* murteiden *runko* on Gananderin selityksen mukaan (s.v. *rungo*) = 'kropp', 'corpus', mutta myös 'klimp' (= 'kokkare, paakku'): iso rungoltaan = 'stor til kroppen', vahva rungolta = 'stark, massive til kroppen', sammakko pöyhisti ruman rungonsa isoxi = 'uppöste sin osnygga kropp'. Nykyisestä kansankielestä on Lappajärveltä pantu kirjaan lause: »on repinyt koko runkoani joka paikasta», ja Kiihtelysvaarasta on R. E. Nirvin tieto, että *runko* siellä on mm. 'elävä ruumis'. Yleisemmin sana merkitsee — paitsi tietenkään 'puun runkoa' — 'vartaloa', esim. Heinjoella: »runko ei jäättynyt, kääntä ja jalat palentuit». Sen ohessa merkityksenä saattaa olla 'teuraseläimen ruho', esim. Pohjois-Pohjanmaalla 'lahdatun poron ruho, josta on irrotettu jalat, pää, sisälmykset ja talja'. Sortavalan pitäjän murteesta on kirjattu *a-vartaloinen runka* 'hylje, joka on nyljetty ja josta on otettu rasva pois ja jota ei voi enää käyttää mihinkään'; tällä on tarkka äännevastine itäkarjalaismurteissa: *runga*, aun. *rungu* '(elävä) ruumis', 'vartalo', 'vyötäiset', 'puun runko'. Kildinin *l a p i n rōŋc^{ke}* 'ruumis', 'ruho' on T. I. Itkosen mukaan sm. *runko* -sanan vastine (SUSA 32: 3 s. 40). *M o r d v a s s a* samaan sanueeseen kuuluva *rungo* (ers.) tarkoittaa paitsi 'Körper' myös 'Rumpf, Gestalt' (Paa-sonen, *Mordw. Chrest.* 119). '(Puun)rungon' ja 'ruumiin vartalo-osan' merkitykset ovat levinneisyydestä päätellen suhteellisen alkuperäisiä. — Venäjän *tělo* -sanan semanttinen paralleeli on tavallaan suomen murteiden *kaave* = *kaavis* 'ihmisen kuollut ruumis' jne., joka Toivosen mukaan on *kaava* -sanan johdos ja on alkuaan merkinnyt 'hahmoa, ulkopiirteitä' tjs. (SKES).

Itämurteiden *runnako* tarkoittaa laajalti 'vartaloa'; Polvijärven, Korpi-selän ja Impilahden murteista mainitaan myös merkitys 'ruumis (elävä)', mutta Uhtuan ja Jyväskylästä karjalasta merkitys 'ruumis, raato'; Gananderilla on esimerkki: Sillä on sekä raatoa että runnakkoa = 'han har både kropsstatur, som ock anseende' (ruotsinnois vaikuttaa hiukan arvailun varai-

selta). — *Raato*, jonka suhteellisen alkuperäinen merkitys lienee ollut nykyisinkin tavallisin 'kuolleen tai tapetun eläimen ruumis' (ERKKI ITKONEN Vir. 1938 s. 458—), näkyy paikoin siirtyneen myös 'elävän ruumiin' nimitykseksi, kuten Gananderin mukaan melko usein (»saepius») Pohjois-Pohjanmaalla, esim.: Raatoni on kipeä = 'min kropp är öm, sär [?]', ratki vähäisen raatonsa = 'hans ganska spinckiga kropp', koko raatonsa koristi = 'beprydde sin kropp'; huom. myös edellä *runnako* -sanan yhteydessä mainittu esimerkkilause; samanlaisia tietoja on nykyisistä Jämsän ja Leppävirran murteista. — *Ruho* -substantiivia Nykysuomen sanakirja selittää mm. seuraavaan tapaan: 1 a. tapetusta, syötäväksi aiotusta suurehkosta eläimestä (myös esim. kanalinnusta): Kun veri on laskettu, ripustetaan r. kiikkiin ja nyljetään. Joskus muustakin kuolleesta eläimestä: Jäätäneenä säilynyt mammutin r. b. elävän eläimen ruumiista: Valaan valtava r. 2. vars. arkikielessä kookkaasta, kömpelöstä, us. lihavasta ihmisruumiista, -vartalosta: Iso, kömpelö r. 3. edelliseen liittyen: sotalaivan valtava r.; yhdyssanoja: männyn-, petäjänr. Näihin nykykielen tietoihin katsoen tuntuu odottamattomalta, että Gananderin ainoa selitys on 'stort obäke, en obäklig rese', 'moles, colossus' ja että Lönnrotin ensimmäisenä ja siis tutuimpana mainitsema merkitys on 'bröstben hos fåglar'. Karjala-aunuksesta on tietoja, että *ruho* on 'linnun selkä' (Uhtua, Jyväskylä) tai 'linnun rintakehä ja selkäranka lihaksineen' (Kiestinki), mutta myös 'ruumis (halveksivasti)': »Ruhoh andoi hyvin» (Suojärvi), 'vanhan ihmisen ruumis': »Kaiken ruhon kivistäy» (Säämäjärvi). Ilmeiseltä näyttää, että 'elävän ruumiin' merkitys tässä sanueessa on suhteellisesti nuorin.

Nykyinen kansankielemme tuntee vielä ainakin yhden muun omaperäisen 'ruumiin' nimityksen: *kehlo* tarkoittaa lounaismurteiden alueella paikoin 'elävää tai kuollutta (ihmisen) ruumista' (UusK Kalan PyhM Vehma Lait Kus Rai), esim.: »Täyty mennä kupparsaunan kos kehlo syhy taas niät» (Raisio). Tämän merkityksen ohessa tai asemesta sanalla lounaismurteissa ymmärretään yleisesti 'teuraseläimen nyljettyä ruhoa'; harvinaisia ovat merkitykset 'parirekien päälle talvella pantava lautakehä' ja 'ränsistynyt puuastia (esim. ämpäri)'. Laaja-alaisin sanan merkitys, joka tunnetaan sekä länsi- että itämurteissa, on 'puinen matalareunainen maidonsäilytys- tai -piimitysastia'. Etenkin kuvapuheessa *kehlo* paikoin tarkoittaa myös 'vatsaa' tai 'isovatsaista olentoa'. Vain Oulaisten pitäjältä kirjattu merkitys 'pystyyn kuivunut haapa' saattaa olla myöhäinen, esim. *kelo* -substantiivin vaikutuksesta syntynyt. '(Elävän tai kuolleen) ruumiin' merkitys *kehlolla* näyttää joka tapauksessa sekundääriseltä, 'kehämäisen astian' tjs. merkityksestä siirtyneeltä. Semanttisesti verrattavaksi tarjoutuu ensinnäkin *kehä*, jolle Lönnrot tuntee merkityksen 'tom l. slagtd kropp' ja joka etäsukukieltenkin todistuksen mukaan on varhaisimmin tarkoittanut 'rengasta, piiriä' tjs. Virossa on *keha* kirjakielen normaali

'Körper' -käsitteen ilmaus (Wied.); huomattakoon myös *surnu keha* Kett. '(kuolleen) ruumis', ja *liivissä* vastaavalla *kejà* -substantiivilla on Kettusen mukaan paitsi merkitystä 'Rumpf, Gerippe, Körper' myös merkitykset 'Magen, Bauch' ja 'Behälter'. Toisen semanttisen paralleelin *kehlolle* saamme *kere* -sanasta, joka suomessa Lönnrotin mukaan tarkoittaa paitsi seulan, poh-timen, vakan tms. 'kehää' myös teurastetun lampaan 'ruhoa' ja jonka tarkoin sama-asuisella vastineella virossa on sellaiset merkitykset kuin (Wied.) 'Leib, Körper', 'ausgeweidetes Schlachtthier', 'Rumpf', 'Baumstumpf mit der Wurzel' ja 'Gestelle', (Kett.) 'runko, kehä'. Etäsukukielet osoittavat tässäkin, että on lähdeitä jostakin 'pyörylän, kehän' merkityksestä (Toivonen, SKES).³

K a r j a l a - a u n u k s e s s a yleinen *hibja, hibie, hibju* jne. Gen. 'ruumis', Lönnr. *hipiä* 'kropp, lekamen' tarkoittaa myös 'iho, hipiää', joka onkin tämän vanhan germaanisen lainan aikaisin merkitys. *Varsi* -substantiivin johdos *var-talo* tarkoittaa ainakin Korpiselän, Uhtuan ja Tverin läänin karjalaismurteissa 'ruumista, koko ihmistä raajoineen päineen'. Mielenkiintoista on myös, että *luu* -sanana monikko *luut* laajalti karjala-aunuksessa merkitsee joko elävää tai kuollutta 'ruumista', esim.: *mid'ä kuuluv luissa?* = 'millaiseksi tunnet olosi?' (Paatene), *nuorennu ruavoin ga ned luulois kuuluu* [= 'ruumiissa tuntuu', Säämäjärvi], *vie anna luud oldaiz nene päivilleh!* = 'olkoon vainaja meiltä rauhassa' (Suojärvi). Kuten tuonnempana näemme, syrjäänissä on olemassa aivan vastaavanlainen ilmaus. *V a t j a s s a* Ahlqvistin mukaan käytännössä ollut *iho* 'kropp' ja vastaava *viron ihu* Wied. 'Leib' ovat alkuaan merkinneet 'hipiää, ihoa', kuten viron sana osittain vieläkin merkitsee ja kuten sukukielet todistavat (Toivonen, SKES, Aino Kangas, Vir. 1956 s. 133). — *Liivin lejà* Kett. 'Leib' on alkuperäisen merkityksen säilyttäneen suomen *lihan* tarkka äännevastine.

Syrjäänissä kuvastuu mielenkiintoisesti kielen hapuilu kohti 'elävän ruumiin' nimitystä. Niinpä *jaï*, jonka varsinainen merkitys on 'liha', on saanut myös merkityksen 'Körper, Leib' (Wichmann—Uotila, Fokos-Fuchs 1959); *jaï-li* Fokos-Fuchs 'Körper' (oikeastaan 'Fleisch und Knochen'), *vir-jaï* F-F 'Körper' (oik. 'Blut [und] Fleisch'); suomen *luu* -sanana vastineella *li*, jonka varsinainen merkitys on 'Knochen', on lisäksi merkitys 'das Fleisch und die Knochen', 'Körper, Leib' (W—U); yhdyssana *li-šem* (»luu-suomu») on selitetty saksaksi 'alle Knochen, Knochengerüst, das ganze Körper, die Knochen und Glieder'. *V o t j a k i s s a* on edellä mainitun syrjäänin *vir-jaï* -yhdyssanan rakennevastine *si'l-vir* (»liha-veri») Munk. 'Körper (des Menschen)' sekä useita muita myöhäsyntyisiä 'ruumiin' nimityksiä, jotka tässä sivuutamme. *O s t j a k i n e't* on Karjalaisen—Toivosen mukaan = '(ihmisen) ruu-

³ Lönnrotin sanakirjan mainitsema *täyttiö* 'kropp' on tuskin kansanomainen; se vaikuttaa oppitekoiselta termiehdokkaalta, joka ei ole päässyt käyttöön.

mis', mutta myös 'runko (ihmisen)' ja 'iho, ruumiin pinta'; *ἐπίφυα* = 'runko, ruumis' (= ven. 'tĕlo'), mutta sen ohessa 'liha, lihavuus'.

Mainittakoon, että useissa sukukielissä on lisäksi nuoria lainasanoja merkitsemässä sekä 'elävää ruumista' että 'vainajaa'.

Tuntuu luonnolliselta, että 'elävän ruumiin' käsitteen tarvetta on alkanut ilmetä vasta sitä mukaa, kuin uskonnollis-maagisen ajattelun kehitys johti sellaisen käsitevastakohdan syntyyn kuin 'ruumis': 'henki'. Sen sijaan 'kuolleen ruumiin' käsite tietysti on paljon vanhempi, ja se voitiin kaikissa kielissä ilmaista yksinkertaisesti 'kuolleen (ihmisen)' nimityksellä. Hyvin ymmärrettävää kuitenkin on, että 'elävän ruumiin' nimitys eräissä yhteyksissä kaikkialla on saanut myös 'kuolleen ruumiin' merkityksen. Onhan aina esiintynyt ja esiintyy jatkuvasti usein tilanteita, joissa ei edes tiedetä, onko kysymyksessä 'keho' vai 'kalmo' ja jolloin siis molempimerkityksinen termi on suorastaan välttämätön.⁴ Toisaalta on taas semanttisesti suorastaan odotettavissakin, että 'elävän ruumiin' nimitys jouduttuaan ikäänkuin automaattisesti ilmaisemaan myös 'kalmoa' voi tällöin saamansa tunnelatauksen vaikutuksesta kokonaan siirtyä 'kuolleen ruumiin' merkitykseen. Näinhän on käynyt esim. saksan *Leiche*-sanan sekä Homeroksen (mutta ei siis klassillisen) kreikan *σῶμα*-substantiivin, ja siihen suuntaan on kehitystä tapahtunut osittain myös suomen *ruumis*-sanan kohdalla. Affektiseikoista selittyy tietysti myös päinvastainen, harvinaisempi 'kalmo' > 'keho' -kehitys, jota edustaa ainakin yksi varmalta näyttävä tapaus, edellä mainittu suomen murteiden *raato* 'kropp'.

*

Jos kaiken edellä esitetyn valossa käymme tarkastamaan suomen alkuperältään arvoituksellista *ruumis*-sanaa, joka NS:n mukaan merkitsee 'ihmisen tai eläimen koko elimistöä 1. elävänä (tällöin myös vain vartalosta, ruhosta puh.), 2. kuolleen', ei ole mitään ihmettelemistä siinä, että tämä Agricolan ajoista asti kirjakielessä erittäin tavallinen substantiivi on tuttu miltei vain oman kieleemme piirissä. Siitä on näet muualta jokunen muistiinpano ensinnäkin itäkarjalaismurteista, joissa sana mainitaan nimenomaan uudenaikaiseksi, Suomesta kulkeutuneeksi. Lisäksi on vatjan kielestä Mustosella merkintä *ruumõ* 'ruumis' ja Kettusella *rūmiuz*, mon. nom. *-hseD* 'ruumis, vainaja'. Muodon häilyvyys, merkityksen suppeus (vain 'kalmo') sekä toisaalta se seikka, että Ahlqvist on aikanaan todennut vatjasta edellä mainitun *iho* 'kropp'-termin, joka vaikuttaa aidolta, antavat aiheen epäillä, että nuo *ruumis*-sanan johdokset eivät ole vatjassa vanhaa perua. Nominatiiviasu *ruumõ* selittyy var-

⁴ Tähän 'ruumis'-käsitteen käytännöllisesti välttämättömään kaksinaisuuteen eivät kiinnittäneet tarpeellista huomiota ne, jotka meillä takavuosina vaativat, että *ruumis*-sanamme olisi rajoitettava tarkoittamaan vain 'vainajaa'.

maan analogiseksi abstrahoitumaksi jonkin inkeriläismurteen *ruumis*: *ruume-*(*h*)*en*-taivutuksen *e*:llisistä sijoista.⁵ Lapin *N rumaš*, *L rumäi*, *I rümaš* 'ruumis' ovat suomalaisperäisiä lainoja (Äimä, SUSA 30: 30 a s. 73). Sellaiseksi täytynee selittää myös *lpKo rōmas* jne. T. I. Itkonen 'paha vainaja, joka yöllä nousee arkustaan ja ahdistelee ihmisiä'. Siihen katsoen että suomen murteet tuntevat yhä useita muita 'ruumiin' nimityksiä — sellaisia ovat edellä mainittujen *kehlon*, *kehän*, *kereen*, *raadon*, *ruhon*, *rungon* ja *runnakon* sekä itäkarj. *var-talon* lisäksi ainakin (*k*)*roppa*, (*k*)*ruppi*, *ruppa* (< ruots. *kropp*) ja *rumppi* —, on syytä olettaa, että vasta kirjasuomi sekä siihen perustuva kristillinen kirkkokieli on moniaanne levittänyt *ruumis*-sanana tuntemusta ja tehnyt siitä jo varhain asianomaisen käsitteen valtanimityksen.

Todennäköisyyssyyt puhuvat siis sen oletuksen puolesta, että *ruumis* kuten kaikki synonyyminsakin on suhteellisen nuori, suomen kielen erikoiskehityksen aikainen 'corpus'-käsitteen ilmaisin. Muodoltaan se ilmeisesti kuuluu nykyisin aivan epäproduktiivisen *-s*-nominisuffiksin sisältäviin johdoksiin, sellaisiin kuin *lipas*, *lounas*, *kielas* (ks. SKRK I s. 118). Jos etsimme tällaiselle johdokselle mahdollista kantasanaa, voidaan nähdäkseni kiinnittää huomiota siihen substantiivisanueeseen, johon kuuluvat esim.

s o m e s t a ruhma Gan. 'alasin, pölkky', *ruhmo* Jusl. 'truncus super quo ligna secantur', 'huggstock', Renv. (= *ruhma*) 'truncus sectorius, nec non truncus cui affixa est incus fabrilis', 'Haublock', 'truncus excavatus l. alveus major in quo paleae, spicae, stramen etc. securi conteruntur et comminuuntur', 'grosser Hacktrog (huhmar)', Lönnr. 'huggblock, huggkubb, stabbe (pölkky)', 'hackho, stampo (huhmari)': hako-, halkoruhmo; Lisäv. 'vält (junka, jyräs)'; nykymurteissa *ruhmo*, *ruhmu* tai (VarI)⁶ *rumho*-sanalla voidaan erottaa ainakin seuraavat seitsemän merkitystä: 1. 'jyrä' (HämE), 2. 'hakuu- tai veistopölkky' (VarE UusL PohE-K), 3. 'pölkkyistä tehty sadin' (SavP Ver [*ruhmunen*]), 4. huhmar tms. koverrettu puuastia' (KesS SavP), 5. 'pyörän kappi' (UusI PohE-K), 6. 'kuhmu, lommo' (HämI KarE-K SavE-P Kai PohP PerP), 7. 'iso olento, suursyömäri' (HämI SavE-P KarP KesS PohK LänP);

k a r j a l a - a u n u k s e s t a ruhma 'oksan tai pahkan kohdalla tuohessa oleva kovettuma, »kuppi», känsä' (KorS Uhtua Jyvöäläksi Kiestinki), *ruhm/u, -an* 'pahka' (Aun. ymp.), *ruhmu, -n* '(puussa, kädessä ym. oleva) kuhmu' (Tver).

Näistä tiedoista päätellen on ollut olemassa jossakin varhaisuomalaisessa kielimuodossa kaksitavuinen substantiivi *ruhma*, joka on merkinnyt 'puun rungon kappaletta, pölkkyä', ehkä myös yleensä 'möhkälettä, muhkuraa' tjs. Merkitykseltään tämäntapaiset sanat ovat muuallakin monesti olleet lähtö-

⁵ Ks. esim. Porkka, Ueber den ingr. Dial. 74, Ruoppila, Äyrämöismurteen äännehist. 133—. Sama *e*:llinen taivutus esiintyy muuten joskus Agricolallakin, esim. III 35.

⁶ Murrealuciden nimitysten lyhennyksistä ks. Vir. 1950 s. 426.

kohtana 'ruumista' tarkoittaville sanoille, kuten edellä mainitut kreikan *σῶμα*, ruotsin *kropp*, venäjän *trup*, suomen murt. *runko* (karj. *runğa*, mordvan *rungo*) ja *ruho* osoittavat. Johto-opilliseen suhteeseen *ruhma*: *ruumis* tarjoutuu verrattavaksi edellä mainittu *kaava* 'malli, ulkopiirteet': *kaavis* 'hahmo, kuolleen ruumis' jne. (Toivonen, SKES). Se äänteellinen seikka, että nykykielessä on *ruumis* eikä **ruhmis*, jää tietysti yhdistelmän heikkoudeksi. Muistettakoon kuitenkin, että kaikista kieleemme äänteistä eniten ilmapolyymia keuhkoista vaativa *h* muutenkin usein on aiheuttanut poikkeuksellista äännekehitystä läheisyydessään. On foneettisesti varsin luontevaa olettaa, että enimmissä obliikvisijoissa aikaisemmin esiintynyt 3. tavun alkuinen *h* (**ruhmihin*, **ruhmihilla*, **ruhmihita* jne.) on regressiivisesti vaikuttanut 1. tavun loppuisen *h*:n heikkeneemiseen ja katoamiseen. Äänteelliseksi vertauskohdaksi sopii suhde *rahuas*: *raavas*, jossa tapauksessa *h*:ton asu niinkään lieenee sekundäärinen (äänteellistä differentioitumista on tässä myöhemmin seurannut semanttinenkin kahtia jakautuminen). Palautuuko eteläpohjalaismurteissa tavattava lyhyt-*u*:llinen *rumis* ensi tavultaan suoraan oletettavaan *ruhmi*-vartaloon vai onko kehitys sielläkin kulkenut pitkän vokaalin välityksellä (**ruhmi*- > *rūmi*- > *rumi*-), jää tässä yhteydessä ratkaisematta, samoin kysymys siitä, edustaaako Agricolalla (huomatakseni yksinomaaisena) esiintyvä grafeemi *rumis* ääntämystä *rumis* vai *rūmis*. Mielenkiintoista on, että edellä mainittu koltanlapin *rōmas* jne., joka todennäköisesti on vanhahko laina suomesta, vastaa tarkoin suomen lyhyt-*u*:llista asua *rumis*.⁷

LAURI HAKULINEN

Des termes servant à désigner le corps

Le poète finnois A. Oksanen (pseudonyme d'August Ahlqvist, professeur de langue et de littérature finnoises à l'Université de Helsinki) a employé dans son élégie composée de distiques »Syksytoiveita» (Souhaits d'automne), publiée pour la première fois en 1873, le mot *raajat*, littéralement 'les membres' au sens de 'corps'. Selon l'opinion de l'auteur, il s'agit d'un emprunt sémantique à l'Iliade, dans laquelle *μέλη* et *ῥῶτα*, littéralement 'les membres' apparaissent aussi dans le sens 'corps' (vivant). Bruno Snell (Die Entstehung des Geistes, Hamburg 1948, p. 22—) considère que cette particularité lexicologique appartient aux caractéristiques les plus archaïques de la langue d'Homère et qu'il tire son origine d'une

époque à laquelle il n'y avait pas encore, en grec, un terme définitivement établi et précis pour le 'corps'. Ensuite, l'auteur donne de nombreux exemples démontrant de l'origine relativement récente des mots désignant le 'corps' dans les langues aussi bien indo-européennes que finno-ougriennes. Finalement, il donne une explication du finnois *ruumis* 'corps, cadavre', selon laquelle ce mot serait un dérivé, apparu au cours de l'évolution séparée du finnois, du substantif *ruhma* 'billot détaché d'un tronc d'arbre, grosse bûche, gros bloc arrondi'. Le phonétisme *ruumis* pour **ruhmis* s'expliquerait par l'influence dissimilatrice régressive de l'*h* se trouvant à l'initiale de la 3e syllabe (**ruhmihi*-).

LAURI HAKULINEN

⁷ Tähän seikkaan on professori Erkki Itkonen kiinnittänyt huomiotani.